

## PAPER DETAILS

TITLE: Bush Dönemi Amerikan Dis Politikasi: Bir Asiri-Yayilmacilik Denemesi

AUTHORS: Muhittin ATAMAN,Özkan GÖKCAN

PAGES: 199-229

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17754>

## **Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi**

### ***The U.S. Foreign Policy of The Bush Era: An Attempt For Over-Expansionism***

**Muhittin Ataman<sup>1</sup>**  
**Özkan Gökcan<sup>2</sup>**

#### **Özet**

*11 Eylül 2001 günü gerçekleşen saldırılar, ABD ve Amerikan halkı için dünyanın değiştiği gün olarak tarihe geçmiştir. Yaklaşık üç bin sivilin hayatını kaybettiği bu olaydan kısa bir süre sonra Amerikan dış politika anlayışı radikal bir değişim yaşamıştır. Dış politikanın ilke ve önceliklerinin büyük ölçüde değiştiği bu yeni dönemde, George W. Bush ve ekibi daha saldırgan ve tek yanlı bir yönetim sergilemeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, radikal bir değişimin yaşandığı Bush dönemi Amerikan dış politika anlayışını teorik açıdan analiz etmektir. Bu analiz, Jack Snyder'in uluslararası politikanın ve aşırı yayılmacılığın üç büyük teorisinin varsayımlarını sentezlediği "büyük birleşik teori" temel alınarak yapılmıştır. Analizin sonucuna göre, Snyder'in özellikle Hitler Almanyası'nın dış politika anlayışını açıklamada kullandığı teorisi, 11 Eylül saldırıları sonrası Bush Dönemi ABD dış politikasının nasıl bir eğilim sergilediğini en başarılı şekilde açıklayan teoridir.*

**Anahtar Kelimeler:** *11 Eylül Saldırıları, Aşırı Yayılmacılık, Bush Dönemi, Saldırgan Realizm, Tek Yanlılık.*

---

<sup>1</sup> Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ataman\_m@ibu.edu.tr.

<sup>2</sup> Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozkan.gokcan@ibu.edu.tr.

### **Abstract**

*The attacks taken place on September 11, 2001 went down in history as a day that the world changed for the U.S. and the U.S. people. In the wake of these attacks, during which more than three thousand civilians died, the U.S. foreign policy understanding went through a radical change. During this new period, when the principles and priorities of foreign policy changed to a large extent, George W. Bush and his team started to adopt a more aggressive and unilateral orientation. The objective of this study is to make a theoretical analysis of the U.S. foreign policy understanding of the Bush Era, a period of radical change in foreign policy. We will try to carry out this analysis based on the “grand unified theory”, in which Jack Snyder synthesized hypotheses from three grand theories of international relations and over-expansionism. We argue that Snyder’s theory, which he used to explain the foreign policy understanding of Hitler’s Germany, is the most successful theory in explaining the tendency of the U.S. foreign policy restructured after the September 11 attacks.*

**Keywords:** *September 11 Attacks, Over-expansionism, Bush Era, Aggressive Realism, Unilateralism.*

## Giriş

### ***Bağımsızlıktan 11 Eylül'e Amerikan Dış Politikası***

11 Eylül 2001 günü Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki sivil ve askeri hedeflere yönelik yapılan saldırılar, Amerikan dış politikası, dolayısıyla uluslararası politika için önemli bir dönüm noktası olmuştur. ABD ve Amerikan halkı, saldırıların ardından ilk defa kendini bu kadar korumasız ve tehlikede hissetmiştir. Bu ağır hissiyat, Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan Amerikan yapımı “yenidünya düzeni” iddialarının gerçekleşebilmesi için uygun bir zemin yaratmıştır. Saldırıların ardından teorik açıdan olmasa da pratik açıdan önemli bir değişim gösteren Amerikan dış politikası, daha “saldırgan” ve “tek yanlı (*unilateral*)” bir eğilim sergilemiştir. Bu yeni dönemde, ulusal çıkarlarına yönelik potansiyel veya gerçek olarak algıladığı herhangi bir tehdide karşı eylemde bulunabilme anlayışını benimseyen ABD, “önleyici (*preventive*)” ve “önlem alıcı (*pre-emptive*)” saldırı düşüncelerini dış politika eğiliminin merkezine oturtmuştur.

11 Eylül saldırıları, Amerikan dış politikası için yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilse de geçmişten tamamen kopuşun yaşandığını söylemek mümkün değildir. Zira saldırıların ardından Amerikan dış politika anlayışının öncelikleri önemli ölçüde değişmiş olsa da teorik mirasın korunduğunu söylemek mümkündür. Bağımsızlığın kazanılmasından bugüne Amerikan dış politikasına yön veren bu miras, idealizm ve realizm teorileri arasında yaşanan gergitler ile şekillenmiştir. Realizm ve idealizm, gerek 11 Eylül saldırıları öncesinde gerekse sonrasında, Amerikan politika yapımcılarının sergiledikleri politik yaklaşıma bağlı olarak dış politika üzerinde farklı dönemlerde farklı derecede etkiye sahip olmuşlardır.

İlk kez Thomas Jefferson ve Alexander Hamilton gibi 18. yüzyıl Amerikan siyasetçi ve düşünürleri arasında patlak veren realizm-idealizm tartışması, Amerikan dış politikası açısından günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır.<sup>3</sup> Jefferson'un düşünceleri etrafında toplanan idealist politika yapımcılar, dış politikanın demokrasi mücadelesinden ve mirasından vazgeçilmeden hukukun ve ahlakın hâkimiyeti altında yapılması gerektiğini savunmaktadır. Hamilton'un düşünceleri etrafında toplanan realist politika yapımcılar ise dış politikanın insancıl, barışçıl veya ideolojik düşünceler yerine ulusal çıkara göre yapılması gerektiğini savunmaktadır.

<sup>3</sup> Füsun Türkmen, “ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, *Doğu Batı*, c. 8, n. 32, 2005, s. 158.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görülebileceği üzere; Amerikan dış politikasına yön veren esas teori realizm olmasına rağmen, Amerikan politika yapıcıları ulusal çıkarlarını idealizm ile ifade etmiş diğer bir ifadeyle meşrulaştırmaya çalışmışlardır.<sup>4</sup> Bu durumu dış politikada realizm ile idealizm arasında bir denge sağlama arayışının ifadesi olarak yorumlamak da mümkündür. Zira Demokratların 2004 başkanlık seçimlerindeki adayı John Kerry'nin “dış politikamız sadece idealizm ve realizmin birleştiği zamanlarda azamete kavuşmuştur” sözü bu arayışın açık bir ifadesidir.<sup>5</sup>

Çalışmanın bu giriş bölümünün devamında, bağımsızlıktan 11 Eylül saldırılarına kadar geçen zamanda Amerikan dış politikasının temel ilkelerinin ve önceliklerinin neler olduğu, nasıl bir eğilim sergilediği incelenecektir. İki ana başlık altında gerçekleştirilecek bu inceleme, Amerikan dış politikası anlayışında görülen teorik gelgitlerin pratiğe nasıl yansıdığını, dış politikadaki devamlılık veya değişimi ortaya koyarak 11 Eylül saldırılarının ardından dış politika anlayışında nelerin değişip nelerin değişmediğini anlamamıza katkı sunacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Bush Dönemi'nin (2001-2009) teorik bir analizi yapılacaktır. Önce Jack Snyder tarafından geliştirilen “büyük birleşik teori”nin temel varsayımları açıklanacak, daha sonra da Bush Dönemi Amerikan dış politikası bu varsayımlar ışığında incelenecektir.

### **Bağımsızlıktan İkinci Dünya Savaşı'na (1776-1941): İzolasyonizm**

1776-1941 dönemi Amerikan dış politikası incelendiğinde, ABD'nin küresel hâkimiyetinin adım adım gerçekleştiğini görmek mümkündür. Devletin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na katılımına kadar geçen zaman zarfında Amerikan politika yapıcıları, izolasyonist olarak nitelendirilebilecek bir dış politika eğilimi benimsemişlerdir. Amerikan dış politikasına yüz yıldan daha uzun bir süre hâkim olan izolasyonizm, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ABD'ye dünya liderliğinin kapılarını açan anahtar olmuştur. Aslında bu izolasyonizm politikası statik değil, dinamik bir seyir izlemiştir. Yani sadece belirli bir coğrafyayla sınırlı bir şekilde anlaşılmamıştır. Amerikan dış politikasında izolasyonist eğilimin hâkim olduğu dönem olarak adlandırılan 1776-1941 döneminde, birbiriyle iç içe geçmiş üç aşamalı bir dış politikanın gerçekleştiği söylenebilir. Bunlar: ulusal bütünlüğü sağlama mücadelesi, kıtasal güç olma mücadelesi ve küresel güç olma mücadelesidir.

<sup>4</sup> Muhittin Ataman, “United States of America”, iç. Kemal İnat, Wolfgang Gielser ve Claudio Kullman (Der.), *Foreign Policy of States: A Handbook on World Affairs*, İstanbul: TASAM Yayınları, 2005, s. 539.

<sup>5</sup> Jack Snyder, “One World Rival Theories,” *Foreign Policy*, n. 145, Kasım-Aralık 2004, s. 54.

### **Ulusal Bütünlüğü Sağlama Mücadelesi**

4 Temmuz 1776 tarihinde, İngiliz sömürgeciliğine karşı başkaldıran 13 koloninin yayımladıkları Bağımsızlık Bildirgesi ile kuruluşu ilan edilen ABD, ulusal bütünlük açısından, ekonomik ve siyasal açıdan zayıf bir devlet olarak dünya sahnesine çıkmıştır. Bu nedenle ABD, bağımsızlık sonrası ilk dönemde ulusal bütünlüğün sağlanmasını ve ekonomik anlamda güçlenmeyi önceleyen bir siyasal anlayışı benimsemiştir. ABD'nin ilk başkanı George Washington'un 1796 tarihli ünlü veda konuşması bu anlayışı yansıtan bir vasiyetname niteliğindedir: "Yabancı milletlerle olan ilişkilerimizde bizim için temel kural: onlarla ticari ilişkilerimizi mümkün olduğunca geliştirmek; fakat siyasi ilişkilerimizi asgari seviyede tutmaktır. Bizim gerçek politikamız, dış dünyanın neresiyle olursa olsun kalıcı ittifaklardan kaçınmak olmalıdır."<sup>6</sup> Washington'un ifade ettiği bu düşünceler, ilk dönem Amerikan dış politikasının önceliklerini ve ilkelerini yansıtmaları açısından oldukça önem taşımaktadır.

ABD, bağımsızlığın ilan edilmesi sonrasında ulusal bütünlüğünü sağlamak için yoğun bir mücadele içine girmiş ve bu doğrultuda ilk olarak bağımsızlığını sürdürmesi önündeki tehditleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla Avrupalı sömürgeci güçlerin kıtadaki varlığına son verme mücadelesine girişen ABD, 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile İngiltere'nin kıtadaki varlığına son vererek ilk kez topraklarını genişletmiştir.<sup>7</sup> Bu tarihten itibaren gerek savaş gerekse toprak satın alma yoluyla İngilizler, İspanyollar, Fransızlar, Meksikalılar ve Kızılderililer aleyhine genişleyen ABD, 1860'lı yıllara gelindiğinde Hawaii ve Alaska toprakları hariç bugünkü sınırlarına ulaşmıştır.<sup>8</sup> Ancak genişleyen sınırlara rağmen 1860'ların başında ABD topraklarında ulusal bütünlüğün sağlandığını söylemek hala mümkün olmamıştır. Bu durumu değiştiren ise ABD tarihindeki kırılma noktalarından olan iki önemli olay olmuştur. Bunlardan ilki: Dört yıl süren Amerikan İç Savaşı (1861-1865), ikincisi ise savaşın ardından birleşik bir ulusal pazarın sağlanmasıdır.

ABD tarihindeki dönüm noktalarından biri olan Amerikan İç Savaşı'nın çeşitli ekonomik ve sosyal gerekçeleri bulunsa da asıl nedenin kölelik kurumu olduğunu söylemek mümkündür. Köleliğin kalkmasını istemeyen Güney eyaletleri ile köleliğin kaldırılmasını isteyen Kuzey eyaletleri arasında yaşanan

<sup>6</sup> *Washington's Farewell Address: to the People of the United States*, 106<sup>th</sup> Congress, 2<sup>nd</sup> Session, Senate Document No. 106-121, Washington 2000, s. 26.

<sup>7</sup> Selçuk Çolakoğlu, "Asya Pasifik'te Amerika: ABD'nin Batı'ya Açılma Macerası", *Doğu Batı*, c. 8, n. 32, 2005, s. 183.

<sup>8</sup> Jerald A. Combs, *The History of American Policy*, c. 1, to 1917, New York: Alfred A. Knoph, 1986, s. 1-2.

savaş, Kuzey eyaletlerinin zaferi ile son bulmuş ve kölelik kurumu yasal olarak ortadan kalkmıştır. Daha da önemlisi, iç savaş nedeniyle kuruluşunun üzerinden daha bir asır geçmeden dağılması söz konusu olan ABD, savaştan ulusal karakterini derinleştiren ve olgunlaştıran bir devlet olarak çıkmıştır.<sup>9</sup> İç savaşın sona ermesi, siyasal olduğu kadar ekonomik anlamda da ABD ve Amerikan toplumu için bir devrim yaratmıştır. Savaşın bitmesi ile beraber ekonomik anlamda hızla büyümeye başlayan ABD, en yeni teknolojik imkânları kullanarak tarım ve sanayi alanında kısa zamanda büyük gelişme kat etmiştir. Bu hızlı gelişme sonucu ortaya çıkan üretimin yeni pazarlara sunulması ihtiyacı, ülkenin bir ucundan diğer ucuna demiryolları yapılmasını teşvik etmiştir. Kısa zamanda ülkenin her köşesine ulaşan demiryolu ağı, birleşik ulusal bir pazarın oluşmasını sağlamıştır.<sup>10</sup> Bu sayede iç savaşın ardından siyasal birliğinin yanı sıra ekonomik birliğini de güçlendirmiş olan ABD, 20. yüzyıla ulusal bütünlüğüne tahrip edilemez bir karakter kazandırarak girmiştir.

### ***Kıtasal Güç Olma Mücadelesi***

Bağımsızlığın sürdürülebilmesi ve ulusal bütünlüğün sağlanabilmesi amacıyla temelde savunmacı bir niteliğe sahip olan ilk dönem ABD dış politikasının belirginleşmesi, 1823 tarihli Monroe Doktrini ile gerçekleşmiştir. Kendini ilk kez Washington'un 1796 yılında yaptığı veda konuşmasında gösteren izolasyonizm, Monroe Doktrini ile sembolleşmiştir. Dönemin ABD başkanı Monroe'nun Aralık 1823'te Kongre'ye sunduğu mesajla deklare edilen Monroe Doktrini ile ABD ilk defa Amerika kıtası üzerinde kendi sorumluluğunu ilan etmiştir.<sup>11</sup> Bu doktrin çerçevesinde ABD, Avrupa siyasetine karışmama çerçevesinde bir dış politika anlayışı benimsemiş, buna karşılık olarak Avrupa devletlerinin de Amerika kıtasının siyasetine karışmaması gerektiğini belirtmiştir.<sup>12</sup> Doktrinde, herhangi bir Avrupa devletinin Amerika kıtasında sömürgeci bir teşebbüste bulunması halinde, karşısında ABD'yi bulacağı ifade edilmiştir.<sup>13</sup> Bu anlamda Monroe Doktrini, ABD'nin Batı yarım kürede üstünlüğünü ve güvenliği sağlamaya yönelik dış politika anlayışının somut ifadesi olmuştur.

<sup>9</sup> Allan Nevins ve Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, Halil İnalcık (Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008, s. 228.

<sup>10</sup> Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005, s. 160.

<sup>11</sup> Çolakoglu, "Asya Pasifik'te Amerika", s. 184.

<sup>12</sup> Nevins ve Commager, *ABD Tarihi*, s. 161-163.

<sup>13</sup> Monroe Doktrini tam metni için bkz. [http://avalon.law.yale.edu/19th\\_century/monroe.asp](http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp), Erişim Tarihi: 13.10.2011; <http://utahlinks.org/learn/docs/Monroe.pdf>, Erişim Tarihi: 13.10.2011.

Amerikan dış politikası üzerinde etkisini yüzyıldan fazla sürdürecektir bir anlayışın başlangıç noktası olarak kabul edilen Monroe Doktrini ile ABD, Avrupalı sömürgeci güçlerin Batı yarım küreye ilişkin hayallerine set çekmiştir. Artık Batı yarım küredeki üstünlüğünü sağlama yolunda daha özgür hareket etmeye başlayan ABD, ulusal bütünlüğünü sağlama, kıtasal genişleme ve yayılma sürecini hızlandırmıştır. Ayrıca dış tehditlerin minimize edilmesini sağlayan bu siyasal izolasyon süreci, Amerikan ekonomisinin kısa sürede hızla büyümesine dolaylı yoldan katkı sunmuştur.

### ***Küresel Güç Olma Mücadelesi***

1867 yılında Rusya'dan Alaska'yı satın alarak kıtadaki son toprak kazanımını gerçekleştiren ABD, aynı yıllarda sanayi ve tarımda büyük ilerleme kat ederek, oldukça hızlı bir ekonomik büyüme yaşamıştır.<sup>14</sup> Öyle ki; 1896 yılına gelindiğinde ABD, dünyanın en büyük ekonomik gücü olmuş ve ticaret dengesi fazlalık vermeye başlamıştır.<sup>15</sup> İzolasyonist dış politika eğiliminin sürdürüldüğü bu dönemde yakalanan ekonomik başarı, ABD'yi topraklarını genişletme yolunda iyiden iyiye motive etmiştir. Yüzyılın sonunda tarım ve sanayisi için yeni pazarlar ve artan askeri gücünü kullanacağı alan arayışına giren ABD, 1898 yılında sömürgeci güç olmanın çekiciliğine daha fazla dayanamayarak gerçek anlamda dünya siyaset sahnesine çıkışını gerçekleştirmiştir.

1898 yılında İspanya ile yaşanan savaş, ABD dış politikası açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. ABD'nin küresel hegemon olma mücadelesinin başlangıcı olan bu savaş, yaklaşık dört ay sürmüştür. Savaş sonunda ABD oldukça net bir başarı elde ederek Küba, Porto Riko, Guam ve Filipinlerin kontrolünü ele geçirmiş; ayrıca askeri gücünün üstünlüğünü tüm dünyaya kanıtlamıştır. Savaşın ardından Pasifik bölgesinde önemli bir güç olmasını sağlayacak bir dış politika izlemeye başlayan ABD, Çin'e yönelik "açık kapı politikası" uygulamaya başlamış ve bu ülkede gerçekleşen Boxer Ayaklanması'nın bastırılmasında önemli bir rol oynamıştır. ABD'nin 20. yüzyıla Japonya ile beraber Pasifik'teki en önemli askeri ve siyasi güç olarak girmesi, geleneksel izolasyonist dış politika eğiliminin sarsılmasına neden olmuş ve sürdürülmesinin zorlaştığı bir dönemi başlatmıştır.<sup>16</sup>

<sup>14</sup> Nevins ve Commager, *ABD Tarihi*, s. 248.

<sup>15</sup> Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, İsmail Yerguz (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 17.

<sup>16</sup> C. Akça Ataç, "Bağımsızlık Savaşçılığından Dünya Hükümdarlığına: Amerikan İmparatorluk Anlayışının Tarihsel Gelişimi", *Doğu Batı*, c. 10, n. 42, 2007, s. 120.

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı, ABD'nin dünya siyasetine müdahale ihtimalini arttırmış ve eski dünyanın siyasal aktörü olma sürecini başlatmıştır. ABD, savaş başladığında tarafsızlığını ilan ederek bir anlamda izolasyonist dış politika eğilimini devam ettirme yönünde bir tercihte bulunmuştur. Ancak Almanya'nın Meksika'yı ABD aleyhine savaşa girmeye teşvik etmesi ve Alman denizaltılarının Amerikan gemilerine saldırması karşısında, Amerikan Kongresi 1917 yılında aldığı kararla Almanya'ya savaş ilan etmiştir.<sup>17</sup> ABD savaşa girdikten sonra İtilaf devletlerine askeri destek sunarak izolasyonist politikalarından bir süreliğine uzaklaşsa da, Monroe Doktrini'ne geri dönmesi çok uzun sürmemiştir. Zira ABD Senatosu savaş sonrası dünya düzeninin nasıl şekilleneceğine ilişkin Versay Antlaşması'nı ve Milletler Cemiyeti'ne üye olmayı reddederek izolasyonist dış politika eğilimini sürdürmeye devam etmiştir. Bu eğilim, tüm dünyada ekonomik bunalımın hâkim olduğu iki dünya savaşı arası dönem boyunca da Amerikan dış politika anlayışına hâkim olmaya devam etmiştir.<sup>18</sup>

Kısacası, 20. yüzyılın ortalarına kadar Amerikan dış politikasını şekillendiren temel eğilim izolasyonizm olmuştur. 1898 yılında İspanya'ya karşı verilen savaş sonrasında veya Birinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi kimi tarihlerde izolasyonist dış politika eğiliminden kopuşlar yaşansa da bir şekilde bu politikaya geri dönmüştür. Amerikan dış politika anlayışında yeni bir dönemin başlangıcı ise; 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı'na girilmesi ile beraber gerçekleşmiştir. Savaşa girmesinin ardından ABD, küresel hegemon olma mücadelesine uygun olarak izolasyonist politikaları ikinci plana atmış, kendinin ve müttefiklerinin güvenliğini teminat almaya yönelik küresel bir dış politika izlemeye başlamıştır.<sup>19</sup> İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ise ABD'nin küresel hegemon olduğunu ilan ettiği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

### **Küresel Hegemonya ve Hegemonyayı Sürdürme Mücadelesi**

İkinci Dünya Savaşı'ndan dünyanın en güçlü devleti ve nükleer silaha sahip tek ülkesi olarak çıkan ABD'nin yeni dış politika eğilimi, Soğuk Savaş (1945-1991) olarak adlandırılan dönemin iki kutuplu dünya sistemine göre şekillenmiştir. ABD yarım asra yakın bir süre devam eden Soğuk Savaş boyunca, Sovyetler Birliği'ni merkeze alan bir dış politika izleyen hegemonik güç olarak sistem içindeki yerini muhafaza etmiştir. Soğuk Savaş döneminin Sovyetler Birliği'nin

<sup>17</sup> Sander, *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*, ss. 385-386.

<sup>18</sup> Ataman, "United States of America", s. 539.

<sup>19</sup> Jerel Rosati, "The Politics of U.S. Foreign Policy Revisited", iç. Jerel Rosati (Der.), *Readings in the Politics of United States Foreign Policy*, U.S: Hartcourt Brace and Corporation, 1998, ss. 10-14.

dağılmasıyla son bulmasının ardından ise uluslararası sistem yeni bir sürece girmiş, ABD ise bu yeni süreci anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu yeni sürecin yarattığı dış politika belirsizliğini aşmaya çalışan ABD, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılarla sarsılmıştır. Çalışmanın bu kısmında, Soğuk Savaş'ın başlangıcından 11 Eylül saldırılarına kadar geçen süre zarfındaki Amerikan dış politikası iki ayrı dönemde incelenecektir. Bunlar: Sovyet karşıtlığını merkeze alan Soğuk Savaş dönemi ve küresel hegemonyayı korumaya yönelik arayışların yaşandığı Soğuk Savaş sonrası dönemdir.

### **Soğuk Savaş Dönemi**

Sovyetler Birliği ile ABD arasında küresel hegemon olma mücadelesinin yaşandığı Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikası, Sovyet tehdidine karşı caydırma ve çevreleme politikalarını merkeze alan ideolojik bir içerik barındırmıştır. 1947 yılında Amerikalı diplomat George Kennan'ın kavramsallaştırdığı çevreleme politikası (*containment policy*) ile Sovyetler Birliği'nin kendi sınırları içine hapsedilmesi ve böylece komünizmin etkisinin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Caydırma politikası (*deterrence policy*) ile de Sovyetler Birliği başta olmak üzere, Amerikan hakimiyetine karşı çıkan herhangi bir gücün caydırılması amaçlanmıştır. ABD bu politikaları merkeze alan bir anlayışla Sovyet etkisini sınırlamak için çeşitli projeler geliştirmiş (Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO'nun kurulması) ve çeşitli tarihlerde askeri gücünü doğrudan veya dolaylı olarak kullanmaktan (Küba Füze Krizi, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı) çekinmemiştir. Ayrıca bu dönemde, ABD açısından stratejik öneme sahip bölgelerde, özellikle Ortadoğu'da, asgari istikrar sağlamak, kontrolsüz silahlanma yarışını azaltmak, global sorunların ulusal çıkarları azamileştirecek biçimde çözülebileceği bir uluslararası ortam oluşturmak, Amerikan dış politika eğiliminin şekillenmesinde etkili olan konular olmuştur.<sup>20</sup>

### **Soğuk Savaş Sonrası Dönem**

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin resmen dağılması ve neticede iki kutuplu dünya sisteminin ABD'nin zaferi ile son bulması, Amerikan dış politika anlayışında yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin açık ve belirgin dış politika anlayışı, yerini belirsiz ve istikrarsız bir dış politika eğilimine bırakmıştır. Dış politikadaki bu belirsizlik, Fukuyama, Huntington ve Brezinski gibi düşünürlerin görüşleri referans alınarak

<sup>20</sup> Ataman, "United States of America", ss. 525-527.

anlamlandırılmaya çalışılmış ve dolayısıyla dış politika uygulamalarında bu düşünürlerin görüşlerinin etkisi görülmüştür. Ayrıca bu dönemde ulusal ekonomide ve enerji alanında baş gösteren sorunlar, her geçen yıl Amerikan dış politikası üzerindeki etkisini arttırmıştır. Amerikan yapımı “yeni dünya düzeni” iddiasının ortaya atıldığı Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni dış politika eğiliminin temel söylemi “tek yanlılık (*unilateralism*)” olmuştur.<sup>21</sup> Bu söylem, ABD hegemonyasını gerçek anlamda küreselleştirmeyi ve korumayı amaçlayan bir içerik barındırmıştır. ABD bu dönemde tek süper güç olmasından hareketle uluslararası toplumun çıkarlarını dikkate almadan ulusal çıkarları önceleyen tek yanlı bir dış politika izlemiş ve Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın her yerinde jandarma rolü üstlenmeyi kendine görev bilmiştir. 1991 yılında Kuveyt’i Irak işgalinden kurtarmak adına yürütülen savaş, ABD’nin üstlendiği jandarma rolünün ilk somut örneği olmuştur.

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika anlayışındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaya ve hegemonyasını korumaya çalışırken tarihinin en büyük saldırılarından biriyle karşılaşmıştır. 11 Eylül 2001 günü gerçekleşen saldırılar Amerikan dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası Amerikan dış politikası, geleneksel dış politika anlayışından ciddi bir kopuş yaşamıştır. Jack Snyder’in özellikle Hitler Almanyası’nın dış politika anlayışını açıklamada kullandığı “büyük birleşik teori”nin bu kopuşu en iyi açıklayan teori olmasını düşündüğümüzden dolayı, çalışmanın bundan sonraki bölümünde 11 Eylül saldırıları sonrası Amerikan dış politika anlayışında yaşanan değişim, Snyder’in aşırı yayılmacılığın varsayımları üzerine kurduğu büyük birleşik teori ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle Snyder’in teorisinin genel çerçevesi sunulacak, daha sonrasında ise George W. Bush döneminin dış politika anlayışı Snyderci bir analize tabi tutulmaya çalışılacaktır.

## **Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası**

### ***Büyük Birleşik Teori***

Jack Snyder 1991 yılında yayınlanan *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition* adlı kitabında geliştirdiği teorisiyle devletlerin dış politika davranışlarının açıklanmasına yönelik akademik literatüre oldukça önemli bir katkı yapmıştır. Kitabında, güçlü devletlerin neden aşırı yayılmacılığı tercih ettiğini ve bazı devletlerin neden aşırı yayılmacılığa daha fazla eğilimli

<sup>21</sup> Ataman, “United States of America”, s. 539.

olduğunu açıklayan Snyder,<sup>22</sup> bu açıklamayı uluslararası politikanın ve aşırı yayılmacılığın üç ana teorisi olan realizm, bilişsel teori ve iç politika modelinin varsayımlarını sentezleyen bir teori ortaya koymaya çalışmıştır. Snyder, bu üç ana teorinin varsayımlarından yararlanarak devletleri, yayılmacılığa ve aşırı yayılmacılığa yönelten nedenleri açıklamaya çalışmıştır.

Snyder'in birleşik teorisi, devletlerin dış politika davranışlarını, hem içsel hem de sistemik faktörleri dikkate alarak açıklamaya çalışmış ve bu sayede iç politika ile uluslararası politika arasındaki boşluğun doldurulmasına katkı sunmuştur. Snyder'e göre devletlerin dış politika davranışları sadece sistemik faktörler dikkate alınarak açıklanamaz. Bu noktada Snyder, devletlerin iç politika dinamiklerinin ve özellikle de birbirleriyle rekabet halinde olan çeşitli çıkar gruplarının siyasi yapı içindeki yerlerinin anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir. Zira Snyder'e göre "büyük güçlerin ulusal liderlerinin politikaya yönelik hesaplamaları üzerinde içerden gelen baskılar, dışarıdan gelenlerden sıklıkla daha etkili olmaktadır."<sup>23</sup> Bu nedenle Snyder devletlerin davranışları üzerinde içsel faktörlerin daha ağır bastığını savunmakta ve çalışmasında iç politika açıklamalarına ağırlık vermektedir.

Snyder'e göre; devletlerin güvenliğinin sadece yayılmacılık yoluyla sağlanabileceği miti, devletleri kendilerine ve amaçlarına zarar veren saldırgan politikalara yöneltmektedir.<sup>24</sup> Snyder bu mit nedeniyle büyük emperyal güçlerin, özellikle 20. yüzyılda Almanya ve Japonya'nın, aşırı yayılmacılığa meyilli olduğunu belirtmektedir.<sup>25</sup> Snyder bu temel mitin üç temel önermeyle desteklenerek saldırgan politikalara gerekçeler hazırlandığını savunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, güvenliğin sadece yayılmacılık yoluyla sağlanabileceği temel mitini destekleyen alt mitler olarak da adlandırılacak bu önermeler şunlardır:

*Domino Teorisi* önermesine göre özellikle az gelişmiş ama zengin kaynaklara sahip çevrenin (periphery) ele geçirilmesi devletin gücünü artırır ve diğer büyük güçlerin bu kaynaklardan yoksun kalmasına neden olur (*birikerek artan kazançlar, cumulative gains*). Çevrede yaşanan kayıplar ise merkezde çöküşe yol açar (*birikerek artan kayıplar, cumulative losses*). Devletler birçok zaman yeni yerler ele geçirmeden beklenen faydayı abartmaktadır. Snyder bunu "*El Dorado Miti*" olarak adlandırmaktadır. *Saldırı Avantajı* önermesine göre en iyi

<sup>22</sup> Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1991, s. 1.

<sup>23</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 20.

<sup>24</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 1.

<sup>25</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 1–2.

savunma iyi bir saldırıdır; ilk vuruşu yapmak avantaj sağlar. Tehditler diğer devletleri uysal ve uyumlu yapar ve onlar başka devletlerle sana karşı ittifak yapmak yerine senin yanında yer alır ve sana boyun eğer.<sup>26</sup>

Snyder'e göre bu mitler yoluyla devletler, yayılcılığın getirilerini ve faydalarını abartmaktadır. Bu abartı, devletlerin daha saldırgan olmasına ve aşırı yayılma (*over-expansion*) aşamasına geçmesine neden olmaktadır. Snyder'e göre güvenliği, yayılma yoluyla sağlama stratejisi oldukça nadir işe yaramakta ve genellikle stratejiyi uygulayan devletin kendisine zarar vermektedir. Bunun nedenlerinin *güç dengesi* ve *yayılmanın artan maliyetleri* olduğunu belirten Snyder'e göre,<sup>27</sup> yukarıda ifade edilen imparatorluk mitlerine dayalı saldırgan bir strateji izleyen devlet, birçok düşman kazanır ve diğer devletlerin karşıt ittifaklar kurmasına neden olur (*kendini kuşatma, self-encirclement*).<sup>28</sup> İki dünya savaşında Almanya ve Japonya'ya karşı yapılan ittifaklar ile Birinci Körfez Savaşı'nda Saddam Hüseyin'e karşı yapılan ittifak, bu düşünceyi doğrulamaktadır. Diğer taraftan çevreye doğru sürekli ve her fazladan yayılma, yayılcılığın maliyetlerinin bir noktadan sonra elde edilen faydayı geçmesine neden olur (*emperyal aşırı genişletme, imperial overextension*).<sup>29</sup> Gilpin'in de belirttiği gibi; "aşırı değişim ve yayılmanın faydaları ve maliyetleri arasında bir kez dengeye ulaşıldığı zaman statükonun sürdürülmesinin ekonomik maliyeti, onun desteklenmesi için gerekli olan ekonomik kapasiteden daha hızlı artar."<sup>30</sup>

Snyder devletlerin neden aşırı yayılcılığa yöneldiğini, realizm, bilişsel teori ve iç politika modelinin temel varsayımları üzerinden açıklamaktadır.

### **Realist Açıklamalar**

Realizm, uluslararası düzenin anarşik yapısının; devletleri, maliyetleri ve riskleri kaçınılmaz olan saldırgan politikalar izleyerek güvenliklerini garanti altına almaya yönelttiğini ileri sürmektedir.<sup>31</sup> Realistlere göre; devletler yayılcı ve hücumu yönelik politikalar izlemezse diğer devletlere karşı oldukça korunmasız kalacaktır. Uluslararası sistemde bir devletin dezavantajlı ve korunmasız durumda bulunması, o devleti yayılcılık üstünde düşünmeye zorlamaktadır.<sup>32</sup>

---

<sup>26</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 3–6.

<sup>27</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 6.

<sup>28</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 6–7.

<sup>29</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 6–7.

<sup>30</sup> Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York: Cambridge University Press, 1981, s. 156.

<sup>31</sup> Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, MASS: Wesley Addison, 1979.

<sup>32</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 10–11.

Snyder'e göre realist gelenek, ortaya koyduğu birçok faktörle devletlerin aşırı yayılmacılığı tercih etmesi ihtimalini arttırmaktadır. Bunlardan ilki; zengin kaynaklara sahip çevrenin ele geçirilmesiyle kazançların birikerek artması (*cumulative gains*), devletleri yayılmacılığa itmektedir. İkincisi; yayılma yeni kaynaklar getireceği için devletlerin gücünü arttıracaktır. Devletler çoğu zaman yayılmanın sağlayacağı faydayı abartmaktadır (El Dorado Miti). Üçüncüsü; doğal kaynakların yetersizliği devletleri yayılmacılığa itmektedir. Bu faktör iki dünya savaşında Almanya ve Japonya'nın yayılmacılığı tercih etmesinin açıklanmasına yardımcı olsa da, doğal kaynakları olmayan Birleşik Krallığın genelde yayılmacılıktan uzak durmayı tercih etmesini veya zengin doğal kaynaklara sahip olan ABD'nin bugünkü aşırı yayılmacılığını açıklayamamaktadır. Realist geleneğin ortaya koyduğu faktörlerden dördüncüsü, "saldırı avantajı" varsayımına göre, koşullar saldırgan devletin lehine olduğu durumlarda yayılmacılık stratejileri oldukça elverişli hale gelmektedir. Beşincisi, devletin gücünde göreceli bir azalma beklendiği zamanlar/durumlar, önleyici saldırı (*preventive attack*) için bir teşvik sağlar. Bir devlet böyle bir zamanda ona karşı yükselen muhalefete hemen saldırarak ve son vererek güvenliğini uzun dönemde güvenceye alabilir. Son olarak altıncı faktör ise; saldırıya uğrayan coğrafyanın durumu/zorluğu saldırgan devletin yoluna büyük ya da küçük engeller koyabilir. Devletlerin yayılmacılığa ve saldırganlığa engel olacak zorlu arazilerde başarı sağlama şansı azken, engel olmayacak uygun arazilerde başarı şansı yüksektir.<sup>33</sup>

Snyder'e göre aşırı yayılmacılığa ilişkin realist açıklamaların biri mantıksal; diğeri ise gözlemsel iki genel problemi vardır. Realistlerin kendileri, devletlerin saldırgan devlete karşı koymak için sıklıkla denge ittifakları oluşturduğunu iddia ederler. Bu nedenle, en azından uzun dönemde, uluslararası anarşiden doğan güç dengesi saldırganlığı cezalandırır. Bu durum, yayılma yoluyla güvenliği sağlama stratejilerinin, realistlerin de açıkça belirttiği uluslararası politikanın temel prensiplerini ihlal ettiği anlamına gelir. Snyder'e göre realistlerin bu mantıksal çelişkisi, realizmi *saldırgan* ve *savunmacı* olmak üzere ikiye ayırarak giderilebilir. Realizmin bu iki farklı şekli, uluslararası anarşi ortamında devletleri harekete geçiren en önemli sebebin güvenlikleri olduğunu kabul eder; ancak güvenliğin hangi yolla sağlanacağını farklı şekillerde açıklar. *Saldırgan realizm*, saldırının devletlerin güvenliklerini sağlamalarına katkı yapacağını savunur. Devletler iç politik yollarla üretilen mitlerle, henüz ciddi bir tehlike olmayan; ama gelecekte olması muhtemel tehditlere karşı önleyici saldırıda

---

<sup>33</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 21–26.

bulunur. *Savunmacı realizm* ise; devletlerin savunma ittifakları yaparak saldırgan devletin yayılmacılığının sınırlandırabileceğini savunur. Savunmacı realizmde saldırı, devletin güvenliğine katkıda bulunan bir strateji değildir.<sup>34</sup> Realistler aşırı yayılmacılığa ilişkin açıklamalarında, karar vericilerin kendi stratejik seçimleri için öne sürdüğü yüzeysel doğrulamaları kabul etmekte, akla daha yatkın alternatif açıklamaların varlığını ihmal etmektedir. Örneğin; Avrupalı güçlerin sömürgeleri kontrol çabalarını, çevre ülkelerdeki milliyetçi çalkantılara verilen kaçınılmaz bir tepki olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzeysel kabul ve diğer nedenleri göz ardı etme, gözlemsel bir problem yaratmıştır.<sup>35</sup>

### ***Bilişsel Açıklamalar***

Snyder'in aşırı yayılmacılığa ilişkin varsayımlardan yararlandığı bir diğer teori, *bilişsel teoridir*. Aşırı yayılmacılık fikri, bazen biçimlendirici deneyimlerle edinilmiş entelektüel ön yargılardan kaynaklanmaktadır. Devlet adamları, bazen tarihte yaşanan benzer olaylara gönderme yaparak tercih ettikleri politikaları aklayabilmektedir. Bazı zamanlarda ise entelektüel önyargılar, emperyal mitlere katkı sağlayabilmektedir. Ancak Snyder'e göre, emperyal politika yapıcılarının kanaatlerinin esasen bilişsel değil; ideolojik, sosyal ya da politik olduğu unutulmamalıdır.<sup>36</sup>

### ***İç Politika Açıklamaları***

Snyder'e göre; aşırı yayılmacılığın nedenlerine ilişkin iç politika odaklı açıklamalar, devletlerin davranışlarını açıklayan en etkin varsayımları ortaya koymaktadır. Bu nedenle Snyder birleştirilmiş teorisinde, aşırı yayılmacılığa ilişkin iç politika açıklamalarına ağırlık vermiş ve bu açıklamaları geliştirmiştir. Aşırı yayılmacılığa ilişkin mevcut iç politika odaklı açıklamalar, kendi çıkarlarını düşünen emperyalist grupların devleti gasp ettiğini ve ulusal politikaları yoldan çıkardığını ileri sürmektedir.<sup>37</sup> Gerek Lenin ve Hobson'un, gerekse Schumpeter'in emperyalizm teorilerinde bunu görmek mümkündür.<sup>38</sup> Bu üç emperyalizm teorisine göre aşırı yayılmacılık her ne kadar bir bütün olarak topluma zarar verse de; toplumdaki bazı çıkar grupları için çekicidir.

<sup>34</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 11–12.

<sup>35</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 12.

<sup>36</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 13–14.

<sup>37</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 14.

<sup>38</sup> Lenin'in emperyalizm teorisi ilk kez 1916'da, Hobson'un 1902'de, Schumpeter'in 1919'da yayımlanmıştır. Güncel basımlar için bkz. John A. Hobson, *Imperialism: A Study*, New York: Cosimo Publications, 2005; Vladimir I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*, Londra: Pluto Press, 1996; Joseph Schumpeter, *Imperialism and Social Classes: Two Essays*, Alabama: The Ludwig von Mises Institute, 2007.

Çünkü aşırı yayılmacılığın kazançları bu grupların elinde toplanmaktadır. Hobson ve Lenin’de bu gruplar tekelci kapitalistler iken; Schumpeter’de askeri-feodal elitlerdir. Ancak Snyder’e göre bu teorilerin asıl problemi: bu dar görüşlü çıkar gruplarının kendi amaçlarına ulaşabilmek için gerekli gücü ve otoriteyi nasıl elde ettiğini, devlet politikalarını gasp etmekte nasıl başarılı olduklarını ortaya koymamalarıdır.<sup>39</sup>

Snyder’e göre kendi amaçları doğrultusunda hareket eden dar görüşlü çıkar grupları, ulusal politikaları iki yolla gasp etmektedir. İlk olarak bu gruplar, aşırı yayılmacılığın kazançlarının çıkar grupları arasında paylaşıldığı ve güçlerin birleştirildiği koalisyonlara (*logrolled coalitions*) katılmaktadır. Bu koalisyonlar/ittifaklar, her bir çıkar grubunun aşırı yayılmacılıktan maksimum fayda elde etmesini ve minimum maliyete katlanmasını sağlar. İkinci olarak ise; emperyal koalisyon içindeki gruplar propaganda kaynaklarını kullanarak yayılmacılığın kazançlarının daha fazla olduğunu çeşitli emperyal mitler aracılığı ile insanlara kabul ettirebilir (*coalition ideology*). Snyder’e göre bir koalisyonun yayılmacılık fikrini ve emperyal mitleri insanlara kabul ettirmesi, tek bir çıkar grubunun kabul ettirmesinden daha kolaydır. Emperyalist çıkar grupları, bu iki yolla güçlerini arttırarak devlet politikalarını kontrol edecek güce ulaşır ve devletlerin aşırı yayılmacılığa yönelmesine neden olur. Üstelik devlet liderliğinin, politikaları belirleme gücünü kısıtlayan heterojen bir koalisyondan meydana gelmesi, aşırı yayılmacılığın maliyetlerinin getirilerini aştığı noktada dahi durdurulmasını engeller.<sup>40</sup>

Devletler, emperyal çıkar gruplarının koalisyon politikalarının bir sonucu olarak uluslararası arenada daha saldırgan davranmaktadır. Davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilen hâkim koalisyonun yarattığı mitlerin esiri olan devletin saldırganlığını daha da arttırmaktadır. Yaratılan emperyal mitler yayılmacılığın, saldırı stratejisinin ve caydırıcı tehditlerin üstünlüğünü destekleyerek karar verme sürecini etkilemektedir. Bunda, ülkede çoğunluğu oluşturan organize olmamış insanların da etkisi vardır. Organize olmamış çoğunluk, aşırı yayılmacılığın maliyetlerinden fazla etkilenmediğini düşündüğü için, genellikle yayılmacılığa veya dar görüşlü çıkar gruplarına (organize olmuş azınlığa) karşıt bir tavır sergilemez. Bu durum ortak hareket eden çıkar gruplarının, karar verme sürecinde etkili olmasına olanak sağlar.<sup>41</sup>

<sup>39</sup> Snyder, *Myths of Empire*, s. 15.

<sup>40</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 14–19.

<sup>41</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 32–35.

Snyder'e göre; emperyal çıkar gruplarının aşırı yayılmacılığın maliyetleri ve kazançlarına yönelik bilgi üzerinde tekele sahip olması, yarattıkları mitleri devlet liderlerine ve topluma kabul ettirebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bilgi üzerinde tekele sahip olmak, emperyalist çıkar gruplarına propaganda avantajı sağlamaktadır. Ayrıca çıkar gruplarının lehine hareket eden veya devletin önemli birimlerinde görevde bulunan politikacılar, bu gruplara hem propaganda avantajı hem de devletlerin dış politika davranışlarına etki edebilme olanağı sağlamaktadır. Çıkar grupları kendilerini destekleyen politikacıların yanı sıra, kitle örgütlerine ve düşünce kuruluşlarına finansal destek sağlayarak veya gazetecileri kendi amaçları doğrultusunda yayın yapmaları için kullanarak propaganda olanaklarını arttırabilmektedir.<sup>42</sup>

Dar çıkar gruplarının emperyal yayılmacı mitlerinin devlet politikalarını kontrol edebilme gücünün, devletlerin siyasal sistemi ile doğrudan ilişkili olduğunu ileri süren Snyder, devletlerin siyasal sistemlerini üç başlık altında incelemektedir: *demokratik sistem, üniter sistem ve kartelleşmiş sistem*. İnsanların oy vererek devlet yönetimlerine katıldığı ve siyasi gücün toplum içinde dağıldığı demokratik sistemlerde aşırı yayılmacılığı destekleyen mitlerin, devlet politikalarını kontrol edebilme gücü kırılmıştır. Bu tip sisteme sahip devletler, bilgi tekellerinin oluşmasını engelleyerek yayılmacılığa karşı koymaktadır. Gücün, belirli bir kişinin veya grubun elinde toplandığı (diktatörlük/oligarşi) üniter sistemlerde, liderler dar çıkarlardan ziyade ulusal çıkarlara sahiptir. Bu nedenle emperyal çıkar gruplarının, kendi çıkarları doğrultusunda devlet politikalarını kontrol edebilme gücü düşüktür. Ancak bazı zamanlarda liderler, dar görüşlü çıkar grupları ile bağ kurarak onların yarattığı mitlerden etkilenebilir. Bazen de ülkeyi yöneten kişi veya grup, ülke içinde meşrulukları sorgulanmaya başlandığında, gücünü arttırmak için aşırı yayılmacılığı teşvik edebilir.<sup>43</sup>

Kartelleşmiş sistemin, dar görüşlü çıkar gruplarının emperyal yayılmacı mitlerinin devlet politikalarını kontrol etmekte en başarılı olduğunu iddia eden Snyder'e göre, bu sistemde gücün tüm kaynakları (fiziksel, örgütsel ve bilgi) dar görüşlü çıkar gruplarının kontrolü altındadır. Kartelleşmiş sisteme sahip devletlerde iktidar, dar görüşlü çıkar gruplarının sağladığı desteğe göre

---

<sup>42</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 35–36.

<sup>43</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 49–54.

şekillenmektedir. Bu nedenle kartelleşmiş sisteme sahip devletler, emperyal yayılmacı grupların mitleri aracılığı ile aşırı yayılmacılığa yönelir.<sup>44</sup>

Devletlerin siyasal sistemi ile sanayileşme zamanı ve süreci arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri süren Snyder'e göre, erken sanayileşen devletler demokratik sisteme, geç sanayileşen devletler kartelleşmiş sisteme, çok geç sanayileşen devletler ise üniter sisteme daha yatkındır. Sanayileşmenin geç gerçekleşmesi, yayılmacı stratejik mitlerin gelişmesinin desteklendiği kartelleşmiş siyasal sisteme neden olmaktadır. Buna göre geç sanayileşmiş devletlerin birçoğu saldırgandır. Bu saldırganlığın arkasındaki temel neden, diğer devletler tarafından kuşatılma ve hâkimiyet altına alınma korkusudur. Snyder çalışmasında Wilhelm Almanyasını ve emperyal Japonya'yı geç sanayileşme sonucu siyasal sistemleri kartelleşmiş devletlere; ABD ve İngiltere'yi erken sanayileşen ve demokratik sisteme sahip olan devletlere örnek olarak vermektedir. Sovyetler Birliği ise sanayileşmesi çok geç gerçekleşen üniter sisteme sahip devlet örneğidir.<sup>45</sup>

Snyder'e göre, zamanı ne olursa olsun (erken, geç, çok geç) sanayileşme sürecinin kendisi bazen kartelleşmeye neden olabilmektedir. Sanayileşme sürecinin bir sonucu olarak güçlü yeni grupların ortaya çıkması, aynı zamanda eski grupların (aristokratlar, burjuva ve işçi sınıfı gibi) varlığını korumaya devam etmesi sosyo-politik bir açmazı beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda bazen birbirlerinin tam tersi çıkarlara sahip sosyal gruplar bir araya gelerek, hâkim bir koalisyon oluşturabilir. Bu durum ise, politikaların kartelleşmesine neden olabilir. Snyder, İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin farklı dönemlerde bu süreci yaşadığını ileri sürmektedir.<sup>46</sup>

Snyder'in, çalışmasında yeteri kadar değinmediği bazı önemli noktaların olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle; Snyder, kartelleşmiş devletler ile demokratik devletler arasında net bir ayrım sunmamıştır. Demokratik bir devletin ne zaman kartelleşeceğine veya kartelleşmiş bir devletin ne zaman demokratik bir devlet haline gelebileceğine değinmemiştir. Snyder'in çalışmasında yeteri kadar yer vermediği önemli noktalardan biri de uluslararası sistemin durumunun, kartelleşme politikaları üzerinde güçlü bir etki yapabildiğidir. Örneğin, 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ardından gerçekleşen

---

<sup>44</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 43–44.

<sup>45</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 56–58.

<sup>46</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 59–60.

korumacılık politikaları ve ekonomiye devlet müdahaleleri, Almanya ve Japonya'nın kartelleşme sürecine katkı sunmuştur.

Öte yandan, Snyder'in Almanya, Japonya, İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD örnekleri üzerinde test ettiği birleşik teorisi, aşırı yayılcılığı iç politika odaklı bir analize tabi tutmaktadır. Kuşkusuz ki Snyder'in yaptığı değerlendirmelerin tamamının günümüzde de karşılığının olduğunu söylemek zordur. Örneğin Snyder'in geç sanayileşmeye odaklanarak kartelleşme sürecine yönelik yaptığı değerlendirme, bugünün dünyasında sadece Çin örneğini açıklamak için kullanılabilir. Ancak bu durum, Snyder'in -uluslararası politikanın ve aşırı yayılcılığın üç büyük teorisinin varsayımlarını sentezleyen- teorisinin güncelliğini yitirdiği anlamına gelmemektedir. Aksine Snyder'in modern çağda büyük güçlerin güvenliklerini sağlama konusunda nasıl bir yol izlediğini en iyi açıklayan teorilerden birini ortaya koyduğu söylenebilir. Özellikle söz konusu olan 11 Eylül saldırıları sonrası (Bush Dönemi) ABD dış politikası ise, Snyder'in aşırı yayılcılığın varsayımları üzerine kurulu teorisi bize göre en iyi açıklamayı sunmaktadır.

### **Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası**

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri (Pentagon) ve ekonomik (Dünya Ticaret Merkezi) hegemonyasının iki simgesine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, Amerikan iç ve dış politikasında yaşanacak hızlı bir değişimin tetikleyicisi olmuştur. Saldırıların ardından yoğun bir korunmasızlık ve güvensizlik hissi içine giren ABD, terörizme karşı savaş adı altında, daha saldırgan ve tek yanlı olan bir dış politika yönelimi sergilemeye başlamıştır. Clinton'un demokratik barış ve uluslararası adalet söylemini yerle bir eden George W. Bush'un tüm dünyada terörle savaş söylemi, askeri güç kullanımı önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır.<sup>47</sup> Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD hegemonyasının küreselleşmesi ve devam ettirebilmesi önünde engel olarak görülen büyük devletlerin yerini, 11 Eylül'den sonra terörist şebekeler ve onlara destek olan haydut rejimler almıştır. ABD bu yeni tehdit algılamasına paralel olarak ulusal güvenliğine potansiyel tehdit ve tehlike teşkil edenlere yönelik önleyici saldırı (*preventive attack*) yöntemini kullanmaya başlamış, bunu aynı zamanda tüm dünyanın güvenliği için yaptığını söyleyerek meşrulaştırmaya çalışmıştır. Ancak gerek 11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir ay sonra başlayan Afganistan'ın işgalinin, gerekse Mart 2003'te başlayan Irak'ın işgalinin siyasal, ekonomik ve toplumsal sonuçları, yapılanların ABD'nin hegemonyasını

<sup>47</sup> Ömer Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s. 305.

küreselleştirmeye ve pekiştirmeye yönelik stratejinin adımları olduğunu tüm dünyaya göstermiştir.

ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından izlediği dış politikanın amacı; sadece hegemonyasının önünde engel olan rakip güçlerin gelişmesini engellemek değil, aynı zamanda tüm uluslararası sisteme mutlak egemenliğini kabul ettirmek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda oldukça saldırgan ve tek yanlı bir dış politika yönelimi içine giren ABD, tarihinde ilk defa aşırı yayılmaya başlamıştır. Kanaatimize göre, ABD'nin Bush dönemindeki dış politikası, en iyi Snyder tarafından geliştirilen birleşik teorinin ileri sürdüğü aşırı yayılmacılıkla açıklanabilir.

Saldırgan realizmin devletlerin aşırı yayılmacılığa yönelmesinin nedenlerine yönelik varsayımları, ABD'nin 11 Eylül sonrası dış politikasının oldukça saldırgan bir nitelik kazanmasını anlamlandırabilmek adına oldukça önem taşımaktadır. Yeni yerler ele geçirmenin kazançları birikerek arttıracığı (*cumulative gains*) ve yayılmanın yeni doğal kaynaklar getireceği için devletin gücünü arttıracığı varsayımları, Amerikan dış politikasının saldırganlaşmasına neden olan başlıca etkenlerdir. 11 Eylül sonrası süreçte bu varsayımları en iyi yansıtan örnek Irak'ın işgali olmuştur. Irak'ın işgali öncesi Amerikan yönetimi işgali haklı göstermek için, Saddam'ın kitle imha silahları (KİS) ürettiği, 11 Eylül olaylarıyla Irak'ta mevzilendiğini iddia ettiği el-Kaide'nin bağlantılı olduğu, Irak'ın BM kararlarına uymadığı gibi gerekçelere başvurmuştur. Başkan Bush özellikle Irak'ın elindeki KİS'lere yönelik son derece abartılı ifadeler kullanarak Saddam'ın bu silahları ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit edebilecek şekilde kullanabileceğine dikkat çekmiştir.<sup>48</sup> Birleşmiş Milletlerin KİS'lerle ilgili yeterli bulgu olmadığı yönündeki raporuna rağmen Mart 2003'te Irak'ın işgal edilmesi ve gerçekten ülkede KİS bulunamaması, işgalin asıl nedeninin farklı olduğunu ortaya koymuştur.

ABD'nin Irak'ı işgalinin asıl ve en önemli nedenlerinden biri Irak petrolleri üzerinde hâkimiyet kurarak hegemonyanın maddi temelini sürdürebilmek ve güçlendirmektir. ABD'nin Ortadoğu petrolüne her geçen gün artan bağımlılığı, Irak petrolünün kontrolünü ve güvenliğini ABD için öncelikli ve hayati bir konu haline getirmişti.<sup>49</sup> Bu nedenle ABD yönetimi her ne kadar ortaya başka nedenler koysa da ABD'nin Irak'ı işgal etmesindeki en önemli nedenlerden biri,

<sup>48</sup> Chalmers Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Son Baharı*, Hasan Kösebalaban (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2005, ss. 253–254.

<sup>49</sup> Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Son Baharı*, ss. 256–257.

Irak petroleri üzerinde tam kontrol sağlamaktı. Nitekim Chevron ve Halliburton gibi Amerikan petrol şirketlerinin savaşla beraber büyük kârlar elde etmesi, Amerikan ordusunun Irak'a girdikten sonra müzelerin ve milli arşivlerin talan edilmesine göz yumarken, Petrol Bakanlığı'nı koruma altına alması ve Avrupalı petrol şirketlerinin Irak hükümeti ile yaptığı anlaşmaların Amerikan yönetimi tarafından iptal edilmesi bu durumun en önemli kanıtlarıdır.<sup>50</sup> 11 Eylül sonrasında sadece Irak'ın işgalinde değil, Afganistan'ın işgalinde ve genel olarak Ortadoğu ve Afrika'ya yönelik ABD ilgisinin artmasında da doğal kaynaklara sahip olarak hegemonyayı güçlendirmek başlıca nedenler arasındaydı.

Saldırgan realizmin devletlerin aşırı yayılcılığına ilişkin diğer bir varsayımı, koşullar saldırgan devletin lehine olduğu durumlarda yayılcılık stratejileri oldukça elverişli hale gelmektedir. ABD yönetimi için 11 Eylül saldırıları, saldırgan ve tek yanlı politikalar izlemek için hem ulusal hem de uluslararası arenada bulunmaz bir zemin yaratmıştır. ABD'nin kendi topraklarında gerçekleşen bir terör eylemine maruz kalması, terörizme karşı savaş adı altında meşrulaştırılan Afganistan işgaline karşı hem ulusal hem de uluslararası muhalefetin oldukça cılız kalmasına neden olmuştur. ABD, Afganistan'ın işgaline giden süreçte hem ulusal hem de uluslararası arenada kendisinin terörizm mağduru olduğunu yoğun olarak işleyerek koşulları tamamen kendi lehine çevirmiştir. Benzer durum Irak'ın işgaline giden süreçte de yaşanmış, ABD, işgali diktatörlüklere ve terörizme karşı savaş olarak yansıtabileceği ve asıl amacını perdeleyebileceği mevcut koşulları sonuna kadar kullanmıştır.

Devletlerin güvenliklerini yayılma yoluyla sağlamaya yönelik saldırgan bir strateji izlemesi, diğer devletleri saldırgan devlete karşı bir ittifak kurma arayışına yönlendirebilir. Örneğin 2003 Irak işgaline giden süreçte fiili bir ittifak kurulmamış olsa da Rusya, Çin ve Türkiye gibi devletler, ABD'nin saldırgan politikalarına karşı çıkan bir tavır sergilemişlerdir. Soğuk Savaş boyunca ABD'nin en sadık müttefiklerinden biri olan Türkiye'nin, Irak işgaline destek olmak için Amerikan askerlerine topraklarını açmayı öneren hükümet tezkeresini 1 Mart 2003'te TBMM kararıyla reddetmesi, bu tavır değişikliğinin en somut örneklerinden biri olmuştur. Türkiye, bu tavır değişikliğini işgal boyunca ve sonrasında da sürdürmüş ve ABD'den bağımsız bir Ortadoğu politikası geliştirmeye çalışmıştır.

---

<sup>50</sup> Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağ*, s. 332.

Snyder'in de belirttiği gibi, çevreye doğru sürekli ve her aşırı-yayılma, yayılmacılığın maliyetlerinin bir noktadan sonra elde edilen faydayı geçmesine neden olmaktadır.<sup>51</sup> Bu nedenle güvenliği yayılmacılık yoluyla sağlamaya çalışma, çoğu zaman saldırgan devletin kendisine zarar veren bir yöntem haline gelebilmektedir. ABD 2001'den bu yana Afganistan, Irak ve diğer bölgelerde hegemonyasını tam anlamıyla yerleştirebilmek adına yaptığı askeri operasyonlar için 1,2 trilyon doların üzerinde para harcamıştır.<sup>52</sup> Bu rakam içinde, ABD'nin Ortadoğu ülkelerine savaşa desteklerinden dolayı yaptığı yardımlar, gizli ödenekler, imha edilen askeri araçlar ve hükümetin yaralı askerlere yaptığı sağlık harcamaları yer almamaktadır. Bunlarla birlikte bu rakamın 4,5 trilyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir.<sup>53</sup> Ancak yapılan tüm harcamalara rağmen ABD, Irak ve Afganistan ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki askerlerinin ve üstlerinin güvenliğini sağlamayı başaramamıştır. Zira 2001'den bu yana yürütülen operasyonlar neticesinde Irak ve Afganistan'da resmi rakamlara göre 5.881 ABD askeri ölmüştür.<sup>54</sup>

ABD'nin Irak ve Afganistan'da gerçekleştirdiği operasyonların yarattığı maliyet, ABD ekonomisinde büyük bir gerilemenin yaşanmasına ve ABD bütçesinin sürekli açık vermeye başlamasına neden olmuştur. Clinton döneminde bütçe dengesini sağlamada büyük bir başarı sağlayan Amerikan yönetimi, 11 Eylül saldırılarının ardından artan askeri harcamalara paralel olarak ciddi bütçe açık vermeye başlamış,<sup>55</sup> 2009 yılında 1,2 trilyon doları geçmiştir.<sup>56</sup> Bu durum göstermektedir ki; ABD, Irak ve Afganistan'ın doğal kaynaklarını kontrolü altına alarak büyük bir kazanç elde etse de; aslında kısa dönemde düşünüldüğünde, kazancını geçen ciddi bir maliyete katlanmak zorunda kalmıştır. Salırgan realizmin diğer bir varsayımına göre; devletin gücünde beklenen göreceli bir azalma, o devleti önleyici saldırı (*preventive attack*) düzenlemeye yöneltebilir. Önleyici saldırının başarı şansı az dahi olsa, devletler bu yöneme başvurabilir veya başvurmak zorunda kalabilir. Devletler bu

<sup>51</sup> Snyder, *Myths of Empire*, ss. 6–7.

<sup>52</sup> Amy Belasco, *The Cost of Iraq, Afghanistan, and Other Global War on Terror Operations Since 9/11*, Washington: Congressional Research Service, 2011, s. 5.

<sup>53</sup> "CIA'yı Kandıran Ajan ve Ekonomik Kayıplar (Bölüm 4 ve 5)", 30.09.2011, <http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=3127>, Erişim Tarihi: 17.11.2011.

<sup>54</sup> "CIA'yı Kandıran Ajan ve Ekonomik Kayıplar (Bölüm 4 ve 5)", 30.09.2011, <http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=3127>, Erişim Tarihi: 17.11.2011.

<sup>55</sup> Mustafa Gülyüz, "Amerikan Bütçesinde Kopan Fırtına", *Anlayış*, c. 1, n. 1, 2003, s. 70–72.

<sup>56</sup> "ABD Bütçesi 1,3 Trilyon Dolar Açık Verdi", 15.09.2010, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1027709&title=abd-butcesi-13-trilyon-dolar-acik-verdi>, Erişim Tarihi: 28.11.2011.

yönteme başvurarak uzun dönemde güvenliğini sağlamak için potansiyel tehdit, tehlike ve muhalefeti ortadan kaldırmaya çalışır.<sup>57</sup>

11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaş'ın son bulmasının ardından hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda hareket eden ABD'ye, bu amaca ulaşması yolunda büyük bir darbe indirmiştir. ABD, dokunulmazlık ve yenilmezlik mitini derinden sarsan saldırıların neticesinde yaşadığı prestij kaybını tekrar kazanmak ve hegemonyasının devamlılığını sağlamak için güvenlik politikalarında değişikliklere gitmeye karar vermiştir. Başkan Bush, 1 Haziran 2002'de Birleşik Devletler Askeri Akademisi'nde (West Point) yaptığı bir konuşmada bu değişiklik kararını, "Terörle savaş, savunmayla kazanılmayacaktır. Savaş alanını düşmanın bölgesine götürmeli, planlarını bozmalı ve ondan kaynaklanacak tehditleri, ortaya çıkmalarına fırsat bırakmadan etkisiz hale getirmeliyiz. Günümüz dünyasında, güvenliğe giden tek yol, eylemden geçmektedir..." diyerek ortaya koymuştur.<sup>58</sup> Askeri güç kullanımını dış politikanın temel unsuru haline getiren ve "Bush Doktrini" olarak da bilinen bu yaklaşım, düşmanı tanımsız bırakmış ve böylelikle ABD'ye hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda istediği hedefi vurma olanağı yaratmıştır. Bush Doktrini, Eylül 2002'de kamuoyuna açıklanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi"<sup>59</sup> raporunda yer alan ilkelerde oldukça net bir şekilde ifade bulmuştur. Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer alan kitlesel imha silahlarına sahip olan veya sahip olmaya çalışan haydut devletlere ve terör örgütlerine karşı önleyici saldırı yönteminin kullanılması ilkesi, yapılacak askeri müdahalelerin meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Ayrıca önleyici saldırı, demokrasi, barış ve insan haklarının tüm dünyada, özellikle de İslam dünyasında yayılmasını sağlayacak bir yöntem olarak görülmüştür. Kissinger ise, ABD'nin kendi mutlak egemenliğine dayalı bir uluslararası sistem oluşturma istemini ortaya koyarcasına, önleyici saldırıyı ABD'nin evrensel bir hakkı olarak değerlendirmiştir.<sup>60</sup> Önleyici saldırı kavramı, Mart 2003'te başlayan Irak işgalini meşrulaştırmada söylemsel olarak oldukça başarılı bir işlev görmüştür.

Saldırgan realizme göre; coğrafi koşullar, saldırgan devletin amacına ulaşması önünde engel olabilmektedir. Özellikle engebeli araziler yayılmacı güçlerin

<sup>57</sup> Muhittin Ataman, "Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler," iç. Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Der.), *Ortadoğu Yılı 2006*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s. 409.

<sup>58</sup> "President Bush Delivers Graduation Speech at West Point", 01.06.2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html>, Erişim Tarihi: 06.12.2011.

<sup>59</sup> "The National Security Strategy of The United States of America", 17.09.2002, <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>, Erişim Tarihi: 17.11.2011.

<sup>60</sup> Henry Kissinger, "Önleyici Vuruş Stratejisi ve Westfalya'nın Sonu", *NPQ*, c. 6, n. 1, 2004, s. 24.

amaçlarına başarı ile ulaşmasını zorlaştırabilir. ABD Vietnam'da ve Afganistan'da coğrafyadan kaynaklanan engellerle karşılaşmıştır. Afganistan'ın sert ve dağlık coğrafyası, o coğrafyayı çok iyi bilen Taliban militanları için önemli bir avantaj olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Coğrafi koşullar daha müsait olduğunda ise saldırgan devletin amacına ulaşması daha kolay olabilmektedir.

Devletlerin aşırı yayılmacılığa yönelmesi, bazen yaşanmış deneyimler veya yanlış kanıtlar sonucu ortaya çıkan entelektüel önyargıdan kaynaklanabilmektedir. Bush yönetimi 11 Eylül saldırılarının ardından saldırgan yeni dış politikayı uygulamaya sokabilmek için, entelektüel önyargıdan fazlasıyla yararlanmıştır. Batı medeniyetinin tarihsel ötekisi olan İslam hakkındaki mevcut önyargı, Bush yönetimine saldırgan dış politikaya yönelik halkın rızasını alma noktasında oldukça yardımcı olmuştur. Başkan Bush, Amerikan kamuoyunu yeni dış politika konusunda ikna etmek için sürekli olarak İslam dünyasından ve haydut devletlerden gelmesi muhtemel tehditler üzerinde durmuştur. Kuzey Kore, İran ve Irak'a atfen "şer eksenini (*axis of evil*)" ifadesini kullanan Bush, ABD'nin güvenliği için bu ülkelerin kitle imha silahı elde etme çabalarının cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır.<sup>61</sup> Amerikan kamuoyunun dikkatini şer ekseninin yarattığı tehdide çekmeye çalışan Bush yönetimi, medya ve ordunun da desteğiyle terörizmle savaşın gerekli ve kaçınılmaz olduğunu Amerikan kamuoyuna kabul ettirmeyi başarmıştır.

Snyder'in aşırı yayılmacılığın nedenlerine ilişkin yaptığı iç politika odaklı açıklamalar, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasını analiz edebilme noktasında oldukça yardımcı olmaktadır. 11 Eylül saldırılarının ardından, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bazı güçlü çıkar grupları, aralarında bir koalisyon oluşturarak Amerikan ulusal politikasını kontrol altına almıştır. Kendi amaçları doğrultusunda ulusal politikayı yönlendirmeyi başaran bu gruplar, 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan dış politikasının saldırgan bir nitelik kazanmasında oldukça önemli rol oynamışlardır. Yeni muhafazakârlar (*neo-conservatives, neo-cons*), İsrail lobisi ve petrol şirketleri, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası üzerinde en fazla etkili olan çıkar grupları olmuştur.

Bush döneminde adları sıklıkla duyulmaya başlanan yeni muhafazakârlar, 2000'li yıllardan itibaren ABD'nin ulusal politikası üzerinde oldukça etkili olmaya başlamıştır. 1930 ve 1940'ların Troçkist solundan türeyen, çoğu New

---

<sup>61</sup> Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Son Baharı*, s. 83; Bob Woodward, *Saldırı Planı*, Melik Pekdemir ve Şefika Kamcez (Çev.), Ankara: Arkadaş Yayınları, 2004, ss. 91-93.

Yorklu ve Yahudi kökenli olan yeni muhafazakârlar, Soğuk Savaş boyunca komünizm karşıtlığı ve eleştirisi üzerine düşüncelerini şekillendiren ve giderek liberal soldan sağa kayan bir siyasi kimliği temsil etmektedir.<sup>62</sup> Yeni muhafazakâr ideolojiye kaynaklık eden isimlerden biri olan Irving Kristol'e göre yeni muhafazakâr düşünceyi paylaşılanlar beş ilke etrafında toplanmışlardır. Bu ilkeler: refah devleti fikrini benimsemek, serbest piyasanın kaynak dağılımına ve bireysel özgürlüklere katkıda bulunduğu inancını taşımak, din ve aile gibi değerlere saygı duymak, her şeyin herkes tarafından eşit paylaşılması gerektiği fikrine karşı çıkmak ve Amerikan değerlerine düşman olunan bir ortamda Amerikan demokrasisinin uzun süre yerinin olmadığı görüşüdür.<sup>63</sup>

Yeni muhafazakârlar, Soğuk Savaşın son bulmasının ardından ABD'ye yönelik en büyük tehdidin, demokrasi ve insan haklarını tehdit eden diktatörlüklerden geleceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle ABD'nin, bu rejimleri gerekirse askeri müdahale ile devirmesi ve demokrasiyi tüm dünyaya yayması gerektiğini savunmuşlardır.<sup>64</sup> Yeni muhafazakârların, kendi inandıkları demokrasi anlayışının tüm dünyaya yayılmasına dair görüşleri, yeni muhafazakâr düşüncenin Troçkist kökenlerine dayandırılabilir. Zira bu görüş aslında Troçki'nin sürekli devrim tezinin sağcı bir versiyonu olarak değerlendirilebilir.<sup>65</sup>

Kasım 2000 seçimlerinde başkan olan Bush'un yönetiminde etkin konumlarda yer alan yeni muhafazakârlar, 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan dış politikasını yönlendirme konusunda oldukça başarılı olmuşlardır. Bush yönetiminde başkan yardımcılığı görevini yürüten Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in öncülüğündeki yeni muhafazakârlar, 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının saldırgan ve Ortadoğu odaklı olmasında oldukça etkili olmuşlardır. Devletler arası ilişkilerin temel belirleyicisinin askeri güç ve bunun kullanma iradesi olduğunu savunan yeni muhafazakârlar, ABD'nin deniz aşırı çıkarlarının Ortadoğu odaklı olduğunu savunmuşlardır.<sup>66</sup> Ortadoğu'nun Amerikan çıkarları ile daha uyumlu bir yer olması için çeşitli düzenlenmelerin (Büyük Ortadoğu Projesi gibi) yapılmasını öngören yeni muhafazakârların, bölgeye olan ilgisi tesadüf değildir. Zira düşünceyi entelektüel ya da siyasi anlamda temsil eden isimlerin birçoğu Yahudi kökenlidir. Bu durum; yeni muhafazakârların Amerikan dış politikasında

<sup>62</sup> Merdan Yanardağ (Der.), *Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons): Amerika'nın Kara Kitabı*, İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2004, s. 38.

<sup>63</sup> Türkmen, "ABD'nin Dış Politikası," s. 171.

<sup>64</sup> Hakan Tunç, *Amerika'nın Irak Savaşı*, İstanbul: Harmoni Yayınları, 2004, s. 66.

<sup>65</sup> Joshua Muravchik, "The Neoconservative Cabal," *Commentary*, c. 116, s. 2, 2003, ss. 27-28.

<sup>66</sup> Türkmen, "ABD'nin Dış Politikası," s. 172.

İsrail'in uzun dönem güvenliğinin sağlanmasına büyük önem verilmesi ve İsrail'in her zaman koşulsuz desteklenmesi gerektiğini savunmalarını gayet net açıklamaktadır.<sup>67</sup>

Yeni muhafazakârlar, Afganistan ve Irak'ın işgalinin gerçekleşmesinde oldukça önemli rol oynamışlardır. Özellikle İsrail güvenliğini ve dış politikada askeri müdahaleyi önceleyen düşünceleri ile dış politikayı kendi istedikleri doğrultuda şekillendirmeyi başarmışlardır. Irak'ın işgalinin yarattığı sorunlar nedeniyle 2004 yılından itibaren yönetimdeki etkinlikleri yavaş yavaş azalmaya başlayan yeni muhafazakârlar, 2006 Kongre ara seçimlerinde ve 2008 başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçilerin Demokratlara yenilmesiyle giderek etki gücünü yitirmiştir.<sup>68</sup>

11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının saldırgan ve yayılmacı bir yönelime girmesinde, ABD'deki İsrail lobisinin de büyük bir etkisi vardır. Öncelikli amacı İsrail devletinin güvenliğinin sağlanması ve çıkarlarının korunması olan İsrail lobisi, ABD yönetiminin Irak'ı işgal kararı almasının arkasındaki en önemli güçtür.<sup>69</sup> İsrail lobisi iyi örgütlenmesi, diğer lobilerin desteğini alması ve onları kendi çıkarları doğrultusunda mobilize etmesi, geniş kaynaklara sahip olması sayesinde Amerikan iç ve dış politikası üzerinde oldukça etkili olmayı başarabilmektedir.<sup>70</sup> Bu etki, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel tarafından Irak işgalinin tamamlanmasının ardından "İsrail'in bir düşmanını daha ortadan kaldırdık" şeklinde ifade edilmiştir.<sup>71</sup>

Amerikan yönetimi 11 Eylül saldırılarının ardından İsrail devletinin güvenliğinin sağlanmasını, dış politika gündeminin başlıca konusu haline getirmiştir. Kuşkusuz ki bunda İsrail lobisinin girişimlerinin ve etkinliğinin büyük bir etkisi olmuştur. Gerek Irak'ın işgali, gerekse İran'ın Ortadoğu'daki ABD çıkarları için bir tehdit olarak algılanması doğrudan doğruya İsrail devletinin güvenliği ile ilişkilidir. ABD'nin, İsrail'in nükleer güç sahibi olmasına karşı çıkmazken; İran'ın sahip olmasına şiddetle karşı çıkması, İsrail'in güvenliğini önceleyen Amerikan dış politika anlayışı ile birebir uyumludur.

<sup>67</sup> Türel Yılmaz, "ABD'nin Yeni Muhafazakar Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye," iç. Çınar Özen ve Hakan Taşdemir (Der.), *Yeni Muhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*, Ankara: Odak Yayınları, 2006, ss. 175–176.

<sup>68</sup> Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağı*, ss. 373–376.

<sup>69</sup> Ataman, "Değerler ve Çıkarlar", s. 413.

<sup>70</sup> Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri*, İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım, 2000, ss. 239–250.

<sup>71</sup> Ataman, "Değerler ve Çıkarlar", s. 414.

Amerikan yönetiminin, kendisinin ve müttefiklerinin güvenliğini bir kenara bırakarak İsrail'in güvenliği için seferber olmasını ve İsrail lobisinin yoğun etkisi altında kalmasını sorgulamak neredeyse imkânsızdır. Nitekim “İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası”<sup>72</sup> başlıklı makalelerinde böyle bir sorgulama yapan John Mearsheimer ve Stephen Walt, ciddi bir linç girişimine maruz kalmıştır. 2007’de makalelerini daha da geliştirerek aynı isimle yayımlanacak bir kitap haline getiren bu iki akademisyene göre, ABD’nin İsrail’e verdiği maddi ve diplomatik desteğin, ne stratejik ne de ahlaki zeminde savunulması mümkün değildir.<sup>73</sup> Bu düşünceleri nedeniyle İsrail lobisinden sert eleştiriler alan Mearsheimer ve Walt’ın da belirttiği gibi özellikle 11 Eylül sonrası süreçte Amerikan ulusal politikası tamamen İsrail lobisinin çıkarları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu durum ABD’nin dış politikada saldırganlığa yönelmesine ve kendine zarar veren politikalar izlemesine neden olan başlıca etken olmuştur.

Petrol şirketleri ve lobisi, Amerikan dış politikası üzerinde en çok etkiye sahip olan çıkar gruplarından. Bu şirketlerin en büyük yatırımlarının deniz aşırı olması, Amerikan dış politikası üzerinde her zaman etki sahibi olmalarına neden olmuştur. Ancak bu etki 11 Eylül saldırılarının ardından oldukça artmıştır. Ortadoğu’daki doğal kaynakların paylaşımından daha büyük pay kapmak için yarışan Amerikan petrol şirketleri, gerek kendi kulis faaliyetleriyle, gerekse destek oldukları lobiler aracılığı ile Amerikan yönetimini etkileyerek dış politikanın saldırgan bir nitelik kazanmasında etkili olmuştur. 11 Eylül sonrasında gerçekleşen Afganistan ve Irak işgallerinden en karlı çıkanların Amerikan petrol şirketleri olduğunu söylemek mümkündür. Chevron, Exxon Mobil, Conoco Phillips gibi Amerikan petrol şirketleri, Irak işgalinin ardından Amerikan yönetiminin Saddam’ın Avrupalı petrol şirketleri ile yaptığı anlaşmaları iptal etmesiyle Irak petrolleri üzerinde büyük söz sahibi olmuş ve karlılıklarını muazzam oranda arttırmıştır.<sup>74</sup> Fortune dergisi tarafından hazırlanan listede Chevron, Exxon Mobil ve Conoco Phillips’in 2006 yılında ABD’nin en karlı ilk 10 şirketi arasında kendilerine yer bulması, saldırgan Amerikan dış politikasının, petrol şirketlerinin dar çıkarlarına ulaşmasına ne denli yardımcı olduğunu oldukça net ortaya koymaktadır.<sup>75</sup> Aynı şirketler

<sup>72</sup> John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, “The Israeli Lobby and US Foreign Policy,” *London Review of Books*, c. 28, n. 6, 2006, ss. 3-12; John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, “The Israeli Lobby and US Foreign Policy,” *Middle East Policy*, c. 13, n. 3, 2006, ss. 29-87.

<sup>73</sup> John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, Hasan Kösebalaban (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. vi.

<sup>74</sup> Kurtbağ, *Amerikan Yeni Sağı*, s. 332.

<sup>75</sup> “Fortune 500 2006: Our Annual Ranking of America’s Largest Corporations”, *CNN Web Sayfası*, 27.04.2006, [http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2006/full\\_list/](http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2006/full_list/), Erişim Tarihi: 11.11.2011.

ilerleyen yıllarda kârlılıklarını daha da arttırarak 2011 yılının en kârlı Amerikan şirketleri listesinde ilk 5 içinde kendilerine yer bulmuştur.<sup>76</sup>

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'deki güçlü çıkar grupları, kendi aralarında bir çıkar birlikteliği sağlayarak ve propaganda kaynaklarını başarılı bir şekilde kullanarak, Amerikan dış politikasını önemli ölçüde kontrol etmiştir. Bu kontrol demokratik bir sisteme sahip olduğu söylenen ABD'nin, giderek kartelleşmiş sisteme sahip bir ülke haline gelmesine neden olmuştur. Dar çıkar gruplarının birbirleriyle uyuşan amaçları doğrultusunda bir koalisyon oluşturarak ulusal politika üzerindeki etkilerini arttırması, Amerikan dış politikasının 11 Eylül saldırılarının ardından daha saldırgan ve yayılmacı bir niteliğe sahip olmasının başlıca nedenlerinden olmuştur.

### **Sonuç**

Bu çalışmada, 11 Eylül saldırıları sonrası Amerikan dış politikası Snyder'in, realizm, bilişsel teori ve iç politika modelinin aşırı yayılmacılığa yönelik varsayımlarını sentezleyerek oluşturduğu birleşik teorisinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından tarihinde ilk defa aşırı yayılmacı bir güç olmaya başlamıştır. Çalışma boyunca ele aldığımız gibi ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında ulusal güvenliğini sağlamak adına yayılmacı ve saldırgan bir dış politika sergilemesinde birçok faktör etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Her ne kadar 2008'de ABD başkanı seçilen Obama ile birlikte saldırgan dış politika yöneliminde bir yumuşama görülse de; ABD'nin özellikle Ortadoğu'ya yönelik politikasında hala saldırgan ve yayılmacı bir devlet olmayı sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

Günümüzde, ABD'nin hegemonyasını korumak ve sürdürmek adına tek yanlı, saldırgan ve yayılmacı bir dış politika izlemeye devam etmesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Küreselleşme süreci ve artan karşılıklı bağımlılık, uluslararası sistemin diğer aktörlerini dikkate almayan yalnızcı ve tek yanlı politikaları giderek geçersiz kılmaktadır. Bu anlamda ABD, hegemonyasını korumak ve sürdürmek için başka toplumları ve devletleri de yeni dünya düzeninin şekillenmesi sürecine dâhil etmek zorundadır. Ayrıca günümüzde uluslararası terörizmle mücadele adı altında izlenen saldırgan ve yayılmacı politikaların maliyeti, getirdiği kazancı geçmektedir. Dünyayı, ABD'nin dostları

---

<sup>76</sup> "Fortune 500 2011: Our Annual Ranking of America's Largest Corporations", CNN Web Sayfası, 23.05.2011, [http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2011/full\\_list/index.html](http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2011/full_list/index.html), Erişim Tarihi: 26.11.2011.

ve düşmanları olarak ayrımı doğrultusunda bir dış politika izlemek, ABD hegemonyasına karşı tepkileri giderek arttırmaktadır.

Yıllardır tek yanlı olarak dünyanın geleceği hakkında karar vermekten çekinmeyen ABD, hegemonyasının devamlılığını sağlayabilmek için uluslararası sistemdeki diğer aktörleri de dikkate alan bir dış politika izlemeli ve tek yanlılıktan vazgeçmelidir. Tek yanlı ve yayılcı bir dış politika yerine, çağın değişen koşullarına uygun olarak çok taraflı diplomasiye dayanan bir dış politika izlemek, ABD'nin hegemonyasını sürdürme yolundaki tek alternatifi olarak görülmektedir. Dış politikada, sıfır toplam bir ilişki ve siyaset yerine kazan-kazan stratejisini ön plana çıkaran böyle bir strateji izlemek, ABD'ye hegemonyasını koruma olanağı sağlayacak en rasyonel seçenek olarak görünmektedir.

### Kaynaklar

ARI, T. (2000) *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri*, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

ATAÇ, C. A. (2007) "Bağımsızlık Savaşçılığından Dünya Hükümdarlığına: Amerikan İmparatorluk Anlayışının Tarihsel Gelişimi", *Doğu Batı*, Cilt. 10, No. 42, ss. 111-126.

ATAMAN, M. (2008) "Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler", iç. Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Der.), *Ortadoğu Yıllığı 2006*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss. 399-429.

ATAMAN, M. (2005) "United States of America", iç. Kemal İnat, Wolfgang Gieler ve Claudio Kullman (Der.), *Foreign Policy of States: A Handbook on World Affairs*, TASAM Yayınları, İstanbul, ss. 523-542.

BELASCO, A. (2011) *The Cost of Iraq, Afghanistan and Other Global War on Terror Operations Since 9/11*, Congressional Research Service, Washington.

COMBS, J. A. (1986) *The History of American Policy*, Vol 1, to 1917, New York: Alfred A. Knoph.

ÇOLAKOĞLU, S. (2005) "Asya Pasifik'te Amerika: ABD'nin Batı'ya Açılma Macerası", *Doğu Batı*, Cilt. 8, No: 32, ss. 181-195.

GÜLYÜZ, M. (2003) “Amerikan Bütçesinde Kopan Fırtına”, *Anlayış*, Cilt: 1, No: 1, ss. 70–72.

HOBSON, J. A. (2005) *Imperialism: A Study*, Cosimo Publications, New York.  
[http://avalon.law.yale.edu/19th\\_century/monroe.asp](http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp), Erişim Tarihi: 13.10.2011.  
<http://utahlinks.org/learn/docs/Monroe.pdf>, Erişim Tarihi: 13.10.2011.

KİSSENGER, H. (2004) “Önleyici Vuruş Stratejisi ve Westfalya’nın Sonu”, *New Perspectives Quarterly*, Cilt: 6, No: 1, ss. 22–25.

KURTBAĞ, Ö. (2010) *Amerikan Yeni Sağ ve Dış Politikası*, USAK Yayınları, Ankara.

LEFEBVRE, M. (2005) *Amerikan Dış Politikası*, İsmail Yerguz (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

LENİN, Vladimir I. (1996) *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*, Pluto Press, Londra.

MEARSHEİMER, John J. ve WALT, Stephen M. (2006) “The Israeli Lobby and US Foreign Policy”, *London Review of Books*, Cilt: 28, No: 6, ss. 3–12.

MEARSHEİMER, J. J. ve WALT, S. M. (2006) “The Israeli Lobby and US Foreign Policy”, *Middle East Policy*, Cilt: 13, No: 3, ss. 29–87.

MEARSHEİMER, J. J. ve WALT, S. M. (2009) *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, Hasan Kösebalaban (Çev.), Küre Yayınları, İstanbul.

MURAVCHİK, J. (2003) “The Neoconservative Cabal”, *Commentary*, Cilt: 116, No: 2, ss. 27–28.

NEVİNS, A. ve COMMAGER, H. S. (2008) *ABD Tarihi*, Halil İnalçık (Çev.), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

ROSATİ, J. (1998) “The Politics of U.S. Foreign Policy Revisited”, iç. Jerel Rosati (Der.), *Readings in the Politics of United States Foreign Policy*, Hartcourt Brace and Corporation, U.S., ss. 10–14.

SANDER, O. (2005) *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

SCHUMPETER, J. (2007) *Imperialism and Social Classes: Two Essays*, The Ludwig von Mises Institute, Alabama.

SNYDER, J. (1991) *Myths Of Empire: Domestic Politics And International Ambition*, Ithaca, Cornell University Press, NY.

TUNÇ, H. (2004) *Amerika'nın Irak Savaşı*, Harmoni Yayınları, İstanbul.

TÜRKMEN, F. (2005) “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, *Doğu Batı*, Cilt: 8, No: 32, ss. 157–181.

Washington’s Farewell Address: to the People of The United States, 106<sup>th</sup> Congress, 2<sup>nd</sup> Session, Senate Document No: 106–121, Washington 2000.

WOODWARD, B. (2004) *Saldırı Planı*, Melik Pekdemir ve Şefika Kamcez (Çev.), Arkadaş Yayınları, Ankara.

YANARDAĞ, M. (Der.) (2004) *Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons): Amerika’nın Kara Kitabı*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, T. (2006) “ABD’nin Yeni Muhafazakar Dış Politikasında Ortadoğu ve Türkiye”, Çınar Özen ve Hakan Taşdemir (Der.), *Yeni Muhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye*, Odak Yayınları, Ankara, ss. 169–200.

### İnternet Erişim Adresleri

“ABD Bütçesi 1,3 Trilyon Dolar Açık Verdi”, *Zaman Gazetesi*, 15.09.2010, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1027709&title=abd-butcesi-13-trilyon-dolar-acik-verdi>, Erişim Tarihi: 28.11.2011.

“CIA’yı Kandıran Ajan ve Ekonomik Kayıplar (Bölüm 4 ve 5)”, Press Medya, 30.09.2011, <http://www.pressmedya.com/?aType=haber&ArticleID=3127>, Erişim Tarihi: 17.11.2011.

“Fortune 500 2011: Our Annual Ranking of America’s Largest Corporations”, CNN Web Sayfası, 23.05.2011, [http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2011/full\\_list/index.html](http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2011/full_list/index.html), Erişim Tarihi: 26.11.2011.

“Fortune 500 2006: Our Annual Ranking of America’s Largest Corporations”,  
CNN Web Sayfası, 27.04.2006,  
[http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2006/full\\_list/](http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2006/full_list/), Erişim  
Tarihi: 11.11.2011.

“President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, 01.06.2002,  
[http://georgewbush-](http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html)  
[whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html](http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/print/20020601-3.html), Erişim  
Tarihi: 06.12.2011.

“The National Security Strategy of The United States of America”, *Global*  
*Security*, 17.09.2002,  
<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>,  
Erişim Tarihi: 17.11.2011.

